

DEMOKRASİ KAVRAMINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Murat AKTAŞ*

Özet

Demokrasi günümüzde siyaset biliminin en popüler kavramlarından biridir. Önüne gelen değişik sıfatlarla değişik şekillerde tanımlanmakta ve birçok şekli bulunmaktadır. Her demokrasi türü tanımı kendi yaklaşımına göre içerikler ileri sürmektedir. Kökü seçim ve halkın karar alma süreçlerine katılmasına dayanan demokrasi ile ilgili tanımların büyük bir çoğunluğu halk ve seçim kelimelerini içermektedir. Dolayısıyla bilinen en yaygın demokrasi tanımları halkın yönetimi ile ilgili içeriklere dayanır. Halk birbiri ile rekabet eden siyasi partiler yoluyla, özgür ve adil, ulusal ve yerel seçimler yoluyla kendisini yönetecekleri seçer. Demokrasilerde her vatandaşın hiç kimsenin elinden alamayacağı bazı temel hakları bulunmaktadır. Demokrasilerde yasama ve yürütme için çoğunluk şartı aranır. Peki, azınlıkların hakları ne olacak? Dünyanın birçok ülkesinde nüfusun yarısına yakınına oluşturan kadınlar neden siyasal temsilde yüzde elli oranında temsil edilmezler? Demokrasinin günümüzde karşılaştığı sorunlar ve demokrasiye yönelik eleştiriler nelerdir? Demokrasinin erimini analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma bütün bu soruları cevaplamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Post demokrasi, Hukuk Devleti ve İnsan Hakları.

JEL Sınıflandırması: D72, P26, H83

A CRITICAL LOOK AT THE CONCEPT OF DEMOCRACY

Abstract

Democracy is one of the most popular terms in the political science. It has combination with different adjectives defined in different way with different contains. All approaches can settle on its content and its own signification. The root of democracy is that people choose or decide who governs them. Initially the most known definitions of democracy are based on the governance of the people. The people decide who will represent them and who will head the government at the national and local levels. They do so by choosing between competing parties in regular, fair and free elections. In a democracy laws and policies require majority support in parliament, but how about the rights of minorities? Women make up a little over half the world's population, in most of countries but why are women still under-represented in leading positions? What are the challenges and the critics facing democracy nowadays? This paper aims to analyze the evolution of democracy and tries to answer all this questions.

Key Words: Democracy, post democracy, rule of law and human rights.

JEL Classifications: D72, P26, H83

* Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü – Muş / Türkiye.
e-mail: m.aktas@alparslan.edu.tr

1. Giriş

Demokrasi günümüzde üzerinde en çok konuşulan ve çok sayıda tanımı bulunan, siyaset bilimi literatürünün en popüler kavramlardan biridir. Bu yüzden demokrasi ile ilgili olmayan yönetimler bile demokratik olduklarını ileri sürmektedirler. Önüne gelen değişik isim ve sıfatlarla (liberal demokrasi, sosyal demokrasi, radikal demokrasi, muhafazakar demokrasi, tekno demokrasi vb) değişik anlamlar kazanan bu kavramın, bu yüzden birçok farklı tanımı ve türü bulunmaktadır. Her tanım da önceliklerine göre içeriklere odaklanmaktadır. Günümüzde toplumların büyük bir kısmı tarafından en meşru yönetim biçimi olarak kabul gören demokrasi kavramı hala değişik şekillerde tanımlanmakta ve tanımı konusunda hala bir konsensus sağlanmış değildir. Peki neden? Demokrasi gerçekte neyi ifade etmektedir?

İlk örnekleri Yunan polis devletlerinde görülen demokrasi yüzyıllar boyunca kötü yönetim biçimleri arasında gösterilmiştir. Platon, tiranlığın devletin en kötü hastalığı olduğunu ve buna da demokrasinin yol açtığını söylerken, Aristo demokrasiyi doğru anayasadan sapma olarak tanımlamaktadır (Schmidt, 2002: 28). Kant 1795'te demokrasiden "despotizm" olarak söz ederken bu kavram daha günümüzdeki saygınlığını kazanmamıştı. Demokrasiden olumlu bir şekilde söz etmek için ise Alexis de Tocqueville'in 1830'larda Amerika'da Demokrasi'siyi yayınlamasını beklemek gerekecekti.

Sanayi devriminden sonra gelişmeye başlayan temsili demokrasi teorisyenleri uzun yıllar demokrasiyi yalnızca belli bir yaşın üzerindeki mülk sahibi erkeklerin siyasal haklarını kullanabilecekleri bir sistem olarak yorumladılar. Spinoza dahi çocukların babalarının, kadınların da kocalarının otoritesi altında olduklarını ve özgür iradeye sahip olmadıklarını, dolayısıyla oy kullanmamaları gerektiğini söylüyordu. Ona göre; gerçekte, medeni haklara sahip ebeveynlerden dünyaya gelen ya da ulusal topraklarda doğan veya Cumhuriyeti hak eden veya yine başka nedenlerden dolayı Kent hakkına yasal olarak sahip olan herkes, oy hakkına ve kamu işlerini icra etme hakkına sahiptir. Bunların hepsi tüm bunları tam bir hakla talep ederler ve -suçlu bulunmaları ya da sicillerinde bir suç bulunması durumları hariç- reddedilemezler (Spinoza, 2007: 14). Ona göre; "yalnızca ülkenin yasaları ile yönetilen herkesin" "bir başkasının egemenliği altında olmadan", Yüce Meclis'te oy kullanma ve kamu görevlerini üstlenme hakkına sahip olarak "onurluca" yaşadığı bir düzenin adıdır, demokrasi. Spinoza, bir başka devletin yabancı uyruklarını dışarıda bırakmak için "yalnızca ülkenin yasaları ile yönetilen" ölçüsünü hatırlatır. Kocalarının ve efendilerinin yetkesi altında bulunan kadınları ve uşakları, ebeveynlerinin yetkesi altında olan çocukları ve yetimleri dışarıda tutmak için, "bir başkasının egemenliğinde bulunmayan" ölçüsünü koyduğunu belirtmiş; suç işlemiş ya da onursuz bir hayatla lekelenmiş olanları dışarıda bırakmak içinse, "onurluca" yaşayanlardan söz etmek gerektiğini duymuştur" (Sunat, 2014: 79-91).

Peki, nasıl oldu da modern çağda demokrasinin tanımları halkın tamamını kapsayan anlamlar içermeye başladı? Demokrasi eşitliği mi liyakatı mı esas alır? Seçimle iktidara geldiklerini dolayısıyla demokratik yönetime sahip olduklarını savunan Saddam Hüseyin, Hüsnü Mübarek ve Beşar Esad yönetimleri de demokrasi olarak kabul edilebilir mi? Veya seçme ve seçilme hakkını kullanmak bir yerin demokrasi olması için yeterli midir? Düzenli ve özgür seçimlerin yanı sıra erkler ayrılığı, hukuk devleti, düşünce ve ifade özgürlüğü, sivil toplumun katılımı ve özgür medya demokrasi için neyi ifade eder? Veya demokrasinin eksikleri ve eleştirilen yanları nelerdir? Sanayi ve iletişim devrimleriyle birlikte toplumların geçirdiği değişim ve bu süre zarfında oluşan tecrübeler demokrasinin daha geniş ve kapsamlı tanımlara konu olmasına neden olmaktadır. Bu çalışmanın amacı bütün bu sorulara cevap arayarak demokrasinin geçirdiği evrimi analiz etmektir.

2. Demokrasi Nedir Ne Değildir?

Robert Dahl'ın da belirttiği gibi Yunanca demos, (insanlar), ve kratos, (yönetmek), sözcüklerini birleştirerek demokrasi ya da demokratia terimini ilk kullanan Yunanlılar –büyük ihtimalle Atinalılar- olmuştur (2001: 11). Ancak Dahl'ın dēmos ve kratos'a yüklediği bu anlamlar daha da çoğaltılabilir. Eski Yunanca'da dēmos “halk”ın yanı sıra, “yoksul halk kitlesi” ve “vatandaşlık” anlamına da gelmektedir. Yine Dahl'ın yönetmek olarak tanımladığı kratos aynı zamanda “kural”, “güç”, “otorite”, “iktidarı kullanmak” (yönetmek) ve “egemen olmak” anlamlarına da gelmektedir (Aktaş: 2014). Bu yüzden demokrasinin farklı tanımlarının çıkmasının aslında bu yorumlamayla da yakından ilişkisi bulunmaktadır. Nitekim Dahl, Demokrasi Üstüne adlı yapıtında yukarıdaki tanımın devamında şöyle diyor: “demos sözcüğünün Atina'da genellikle bütün Atinalılar, bazen de halk, hatta kimi zaman sadece fakir insanlar anlamına gelmesi de ilginçtir. Anlaşıyor ki demokrasi sözcüğü, onu eleştiren aristokratlar tarafından kendilerinin yönetimdeki kontrolünü savaşılarak ellerinden alan sıradan halkı küçük gördüklerini göstermek için kullandıkları bir sıfattı. Her durumda demokratia özellikle Atinalılar ve diğer Yunanlılar tarafından Atina'nın ve (o dönemdeki) Yunanistan'daki diğer şehirlerin yönetimini açıklamak için kullanılıyordu (2001:11).

Bu tanımlardan hareketle sözcük anlamına göre demokrasiyi “halk iktidarı” veya “iktidarın halka ait olması” şeklinde tanımlamak mümkündür. Sartori'ye göre ise demokrasi saydam bir sözcüktür, yani, sözcüğün anlamı, dildeki ilk anlamına kolaylıkla bağlanabilecek kadar açıktır. Ancak sözcük anlamından hareketle yapılacak tanım, terimin Yunanca'daki anlamının kelimesi kelimesine çevirisinden başka bir şey değildir. Oysa demokrasi terimi aynı zamanda bir ideali temsil etmektedir. Demek ki mesele yalnızca sözcüğün ne anlama geldiğinden ibaret değil, aynı zamanda o şeyin, yani idealin, nasıl bir şey olduğuyula da ilgilidir. Demokrasinin sözcük anlamı açık, kesin olmakla birlikte, bu, yine de gerçek demokrasinin ne olduğunu anlamaya yetmemektedir. Dolayısıyla de-

mokrasii nedir’i, demokrasi ne olmalıdır’dan ayırmaya imkan yoktur (Sartori, 1996: 8).

Günümüzde kelime anlamından hareketle genelde en yaygın biçimi ile “halkın kendi kendini yönetmesi” olarak tanımlanan demokrasi, daha gelişmiş bir tabirle yöneticilerin adil, özgür ve düzenli seçimler yoluyla halk tarafından ve halkın içinden seçildiği yönetim biçimi olarak ifade edilebilir. Zaman zaman demosun farklı tanımlarından dolayı farklı şekillerde hatta birbiri ile çelişen demokrasi tanımlarına da tanık olunmuştur. Zira bazıları demosu yoksul halk kitleleri olarak tanımlarken, bazıları da buna dayanarak demokrasiyi yoksul halk yığınlarının yönetimi olarak tanımlamışlardır. Böyle bir şey, yani yoksulların yönetimi ise şimdiye kadar mümkün olmamıştır. Yoksullara en yakın belki işçi sınıfının yönetimi olabilir ki o da demokrasi olarak tanımlanamaz ancak proletarya diktatörlüğü olarak bilinmektedir. Buradan baktığımızda demokrasiyi yoksul halk kitlelerinin yönetimi olarak tanımlayanların belki yönetimin aristokrasiden alınmasını ifade etmek için böyle bir tanıma başvurduğu söylenebilir. Zira demokrasi öncelikle kralların ve sultanların ve ailelerinin önemli imtiyazlara sahip olduğu ve tahtlarını kendi mirasçılarlarına devrettikleri; otoritenin meşruluğunu kandan veya soydan aldığı yönetim biçimine karşı ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Ancak bir demokraside bir soyun veya ailenin bu tür imtiyazlara sahip olması ve egemenliği ve otoriteyi kendi ailelerine devretmesi kabul edilemez. Demokrasilerde yerel ve ulusal düzeyde egemenlik hakkını kimin kullanacağına ve kimin yöneteceğine bir aile değil vatandaşlar karar verir. Ve vatandaşlar bu yönetimleri adil ve özgürce yapılan seçimlerde de serbest bir şekilde rekabet eden yarışan siyasi partiler arasından seçerler.

Dolayısıyla demokrasi halkın egemenliğini ve halkın yönetimini ifade eder. Halkın yönetiminden ise temel siyasi kararları almak ve bunları uygulamak anlaşılmaktadır. Oysa halklar günümüzde bu kararları ve uygulamalarını bizzat kendileri yapmazlar. Bunun yerine bu karar alma ve alınan kararların uygulanmasını seçtikleri temsilciler yoluyla gerçekleştirirler. Günümüzde bu temsili demokrasi olarak ifade edilmektedir. Sartori’nin tanımıyla buna yönetilen demokrasi denmektedir (1996: 95). Yani bir demokraside halk en üstteki siyasi otoriteyi temsil etmektedir. Burada hükümeti belirlenmiş bir zaman dilimi için yönetenlere iktidar ve güç halktan gelir. Yasaların yapılması ve siyasi kararların alınması, ülke yönetimi ile ilgili politikaların belirlenmesi parlamentoda çoğunluğu gerektirir. Ancak bu çoğunluğun istediği her şeyi yapması ve azınlıklara dilediği gibi davranması anlamına gelmez. Demokratik bir yönetimde azınlıkların hakları da çeşitli şekillerde korunmaktadır. Demokratik bir yönetimde; her vatandaş, devlet dahil hiç kimsenin ondan alamayacağı ve dokunamayacağı, bazı temel haklara sahiptir. Bu haklar, uluslararası hukukun garantisi altındadır. Her vatandaş dilediği dine dilediği gibi inanmak ve dilediği gibi düşünmek ve düşündüklerini ifade etme veya ifade etmeme haklarına sahiptir. Yani demokrasilerde din ve vicdan hürriyeti, düşünce ve ifade özgürlüğü vardır. Herkes dilediği gibi inanmanın yanı sıra inançlarını yaşama ve pratikte uygulama hakla-

rına sahiptir. Her birey (küçük bir grup veya azınlık gruplarına dahi mensup olsa) kendi kültürünü yaşama ve yaşatma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Sadece seçimlerin bir yerin demokrasi olarak tanımlanmasına yetmeyeceğini belirten Alain Touraine'e göre bir yerde demokrasinin olduğunun kabul edilebilmesi için; insan hakları, azınlıkların korunması, devletin ve ekonomik iktidar merkezlerinin iktidarının sınırlandırılması gerekir. Siyasal kurumlar bağlamında demokraside üç ilke önemlidir: İktidarın saygı duyması gerektiği temel hakların kabulü, yöneticiler ve siyasetlerinin toplumsal temsiliyeti ve yurttaşlık, yani hukuk üstüne kurulu bir topluluğa aidiyet bilinci. (Touraine, 1994:358-360). Bu bağlamda, demokrasi; çoğulculuk, şeffaflık ve katılımcılık temelinde işlevsel olan bir sistemdir (Bayhan, 2002: 1).

Ancak tarihsel süreç içerisinde çok değişik demokrasi tanımları yapılmıştır. Türköne süreç içerisinde kullanılan bazı demokrasi tanımlarını şöyle sıralıyor (2010: 188-189):

- Yoksulların ve yığınların yönetimi;
- İnsanların kendilerini, profesyonel politikacılara ve kamu görevlilerine ihtiyaç duymadan doğrudan ve sürekli olarak yönettikleri sistem;
- Hiyerarşi ve ayrıcalıklar yerine liyakat ve fırsat eşitliğine dayanan bir toplum modeli;
- Sosyal eşitsizliklerin üstesinden gelmeyi amaçlayan bir refah ve yeniden dağıtım sistemi;
- Çoğunluğun yönetimi ilkesine dayanan bir karar alma sistemi;
- Çoğunluğun iktidarına sınırlamalar getirerek azınlıkların hak ve çıkarlarını koruyan sistem;
- İnsanların, siyasal hayata katılımına bakmaksızın çıkarlarına hizmet eden hükümet biçimi.

Burada birbirinden farklı hatta birbiri ile çelişen tanımlar da görmekteyiz. Mesela: “çoğunluğun yönetimi ilkesine dayanan bir karar alma sistemi” ile “çoğunluğun iktidarına sınırlamalar getirerek azınlıkların hak ve çıkarlarını koruyan sistem” tanımlarına baktığımızda taban tabana zıt şeyler ifade eden tanımlar görüyoruz. Buna rağmen en yaygın olarak kullanılan ve kabul gören demokrasi tanımları halkın egemenliğine dayanmaktadır. Demokrasinin halka dayanan bir yönetim biçimi olduğu, yani demokraside egemenliğin gerçek sahibinin “halk” olması gerektiği son derece açıktır. Bu yüzden olsa gerek, Lincoln demokrasiyi “halkın halk tarafından halk için idaresi” (Heywood, 1992: 272) olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla genel olarak demokrasi kavramından; siyasal iktidarın kaynağının halkta olması, devlet yetkilerini kullananların halkın tercihlerine ve denetimine bağlı bulunması anlaşılmaktadır. Bu yüzden doğrudan veya dolaylı bir şekilde halkın egemenliği veya çoğunluğun egemenliği veya iktidarın halkın elinde olması olarak yapılan tanımlara baktığımızda, bütün bu tanımlarda en çok halk ve seçim kelimelerinin

göze çarptığını görüyoruz. Yani halkın egemenliğine dayanan bir yönetim biçimi olan demokrasilerde halk en üstün siyasi otorite olarak görülmektedir.

3. Egemenliğin Kullanılması Bakımından Demokrasi

Girişte değindiğimiz gibi demokrasinin birçok türü bulunmaktadır. Ancak genel olarak egemenliğin kullanılması bakımından demokrasi doğrudan demokrasi, yarı doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi olarak üç ana başlık altında incelenebilir.

3.1 Doğrudan demokrasi

Doğrudan demokrasi; halkın herhangi bir aracıya ihtiyaç duymadan doğrudan doğruya egemenlik hakkını kullanarak siyasal kararlar aldığı demokrasi tipidir. Doğrudan demokraside devlet için gerekli olan bütün kararlar, yurttaşlar topluluğu tarafından aracısız ve temsilcisz olarak bizzat alınır. Doğrudan demokrasi, demokrasi idealine en yakın sistem olarak tarif edilmektedir. Doğrudan demokrasiye ilk olarak antik çağda Yunan sitelerinde rastlanır. Bu sitelerde vatandaşlar “agora” veya “forum” denilen meydanlarda toplanarak ülke yönetimi ile ilgili önemli konular konusunda karar verirlerdi. Günümüzde doğrudan demokrasi sadece İsviçre’nin bir küçük dağ kantonunda ve dört yarım-kantonunda uygulanmaktadır. Bunlar Glaris Kantonu ile Aşağı ve Yukarı Unterwald ile İç ve Dış Appenzell’dir (Gözler, 2013: 103-104). İsviçre’nin dağlık bölgelerindeki bu kantonlar 25-30 bin nüfuslu küçük kantonlardır. Bu tür küçük yerlerde ihtiyaçlar ve yapılan siyasi işler de çok yoğun ve karmaşık değil, büyük metropollerin olduğu yoğun nüfuslu yerlere göre çok daha sadedir. Ancak modern toplumda milyonlarca nüfusu bulunan ve vatandaşların sürekli çalışmak zorunda olduğu, ihtiyaçların karmaşık ve çeşitliliği olduğu ülkeler dikkate alındığında bu sistemin pratikte uygulanma imkanı zor görünmektedir.

Yunan polis devletlerinde vatandaşların günlük işlerini yürüten kölelerinin olması ve vatandaşların devlet işleri ile uğraşmak için zamanlarının olması onu uygulanabilir kılmıştır. Günümüzde toplu halde yaşayan milyonlarca insanın doğrudan karar alma süreçlerine katılmasının çok zor olmasının yanı sıra, çeşitlenen ihtiyaçlar ve karmaşıklaşan yaşam koşullarında vatandaşların çalışmak zorunda kalması da bunun uygulanabilmesi olanaklarını zorlaştırmıştır. Bu yüzden siyasi kültürünün yanı sıra İsviçre’nin nüfusunun az olması da bunu uygulanabilir kılan koşullar arasında sayılabilir.

3.2 Doğrudan demokrasi

Doğrudan demokrasi; egemenliğin kullanılmasının halk ile temsilcileri arasında paylaştırıldığı demokrasi tipidir. Yarı-doğrudan demokrasi, temsili demokrasi ile doğrudan demokrasinin bir bileşimidir. Yarı-doğrudan demokrasi sisteminde egemenliğin kullanımı esasen halkın seçtiği temsilcilere verilmiştir. Ancak bazı durumlarda, referandum gibi araçlarla seçmenler de egemenliğin kullanılmasına doğrudan doğruya katılırlar. Bu bakımdan yarı-doğrudan demokrasi temelde bir tür temsili demokrasidir. O hâlde yarı-doğ-

rudan demokrasi, halkın egemenliğin kullanılmasına zaman zaman doğrudan doğruya katılabildiği bir temsili demokrasidir. Bu nedenle “yarı-doğrudan demokrasi” terimi yerine “yarı-temsili demokrasi” terimi de kullanılmaktadır. Ne var ki, “yarı-doğrudan demokrasi” tabiri yerleşmiş ve daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Yarı-doğrudan demokraside halk, “referandum”, “halk vetosu”, “halk teşebbüsü” ve “temsilcilerin azli” araçlarıyla egemenliğin kullanılmasına doğrudan doğruya katılır. Yarı-doğrudan demokrasi İsviçre ve İtalya’da görülmektedir (Gözler, 2013: 104).

3.3 Temsili demokrasi

Temsili demokrasi; millete ait olan egemenliğin, milletin düzenli olarak belirli peyotlar için seçtiği temsilciler aracılığı ile kullanıldığı demokrasi türüdür. Temsili demokraside seçim temel araçtır. Her ne kadar seçmen ile temsilci arasındaki bağ seçimden seçime kurulmakta ise de dilekçe hakkı gibi usullerle vatandaşın yönetime katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır. Temsili demokrasi milli egemenlik teorisine dayanmaktadır. Temsilci, tüm milletin temsilcisi konumundadır (Gözler, 2013:104).

Günümüzde en yaygın şekilde dünyanın birçok ülkesinde uygulanmakta olan demokrasi türü temsili demokrasidir. ABD, Japonya ve Avrupa ülkeleri buna örnek olarak gösterilebilir. Bu temsili demokrasinin de çeşitleri bulunmaktadır. Temsili demokrasilerde temsiliyet mekanizmasının gerçekleşerek çalışabilmesi için günümüzde siyasi partiler aracılık etmektedir. Temsili demokrasilerde demokrasinin işleyebilmesi için siyasi partiler vazgeçilmez bir konumdadır. Demokratik bir sistem için siyasi partileri olmazsa olmaz yapan bazı nedenler vardır. Demokratik rejimler, iktidarın meşru bir şekilde (özgür ve adil bir şekilde yapılan seçimler yoluyla) el değiştirebildiği tek rejimdir (Sarıbay, 2001: 16). Dolayısıyla siyasi partiler olmaz ise bütün vatandaşların kendilerini özgürce ifade edebilecekleri ve iktidara etki edebileceği bir mekanizma da olmaz.

Seçimlerin adil ve özgür olabilmesi için devletin bütün siyasi partilere ve siyasi partilerin bütün adaylarına eşit mesafede durması gerekmektedir. Bütün siyasi partiler ve adaylar hem doğrudan hem de kitlesel kitle iletişim araçları aracılığıyla seçmenlerine özgürce ve adil rekabet koşullarında seslenebilmeli ve bunun için kamu kaynaklarından eşit derecede faydalanabilmelidir. Seçmenlerin şiddetten ve baskıdan uzak gizli oylama sistemi ile özgürce oylarını kullanabilmeleri için devletin her türlü önlemi alması gerekmektedir. Aynı zamanda seçimlere hile karışmasını engellemek ve olası hile ve haksızlıkların önlenmesi için oylama sırasında olduğu gibi oyların sayılması sırasında da gerekli bütün önlemler alınmalı ve bağımsız gözlemcilerin rahatça çalışabilmesi için de koşulların hazırlanması ve önlemlerin alınması gerekmektedir.

Seçim sonuçlarına ilişkin olası anlaşmazlıkların, hile ve yolsuzluk iddialarının araştırılıp çözülmesi için tarafsız ve bağımsız mahkemelerin çalışmalarının sağlanması gerekir. Bu yüzden adil ve demokratik bir seçimi hazırlamak çok zaman alan meşakkatli bir

iştir. Bütün ülkeler seçim düzenleyebilir ancak seçimlerin adil ve özgür olabilmesi için çok ciddi organizasyonlara ihtiyaç vardır. Siyasi partilerin, sivil toplum kuruluşlarının ve seçim sürecini izleyen bütün kurum ve kuruluşlarda görev alanların önceden ciddi bir hazırlık sürecinden geçerek ciddi bir şekilde eğitilmesi gerekmektedir.

4. Liberal Demokrasi

Demokrasinin ilk uygulamalarının çoğunluğun yönetimine dayandığı kabul edilmektedir. Ancak aslında özellikle ikinci doğuşunda demokrasi bir tür seçkinlerin yönetimi şeklinde telakki ederek gelişmiştir. Rönesans ve reform hareketleri ile birlikte gelişen aydınlanma süreci ve sanayi devrimiyle güçlenen burjuvazinin, aristokrasinin gücünü sınırlamaya çalışması ve bu amaçla kitleleri harekete geçirmesi ile güvence altına alınan siyasal haklar, başlangıçta sadece mülk sahibi, vergi veren belli bir yaşın üstündeki erkeklerin hakkı olarak kabul edilmiştir. Ardından liberalizm ve liberal demokrasinin gelişmesi ile birlikte, liberal çoğulcu demokrasi olarak tanımlanabilecek bir yönetim biçimi gelişerek günümüze gelmiştir.

Liberal demokrasi ise toplumsal sözleşme metni olarak kabul edilen anayasalarda devletin güç ve yetkilerinin sınırlandırıldığı ve bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı bir yönetim şeklidir. Bir başka deyişle, liberal sosyal düzenin ilkeleri üzerinde toplumsal uzlaşmanın sağlandığı ve siyasal iktidarların anayasanın sınırları içinde güç ve yetkilerini kullandığı yönetim şekli liberal demokrasidir (Aktan, 1999: 142-145) Liberalizm, asgari devlet ve birey üzerinden tanımlanmayla, bunlara ihtiyatlı yaklaşım özgürlük bağlamında tanımlanma aralığında gidip gelmektedir. Liberal demokrasi ise demokrasiyi nasıl anladığımıza bağlı olarak bir alایشim niteliği almaktadır. Özgürlük, bireysel girişim ve devlet düzeni liberalizm tarafından kodlanırken; eşitlik, refah, toplumsal birlik demokrasi kanadınca kodlanan bir alایشimdir ve dolayısıyla liberal demokrasi özgürlük yoluyla eşitlik sağlamaktır (Sartori, 1996: 417-420). Toplumsal yönü bir kenara bırakarak, müteşebbis bireyin hak ve özgürlüklerini temel alır ve devletin bu birey karşısında gücünün sınırlandırılmasını istemektedir. Çünkü devletin müdahalesi, doğal uyumu ve bütünleşmeyi ortadan kaldıracaktır. Bu ise bireyin özgürlüklerinin kısıtlanması, bir takım bireylerin başkaları üzerine baskı uygulaması demektir. Özgürlüğün kısıtlanması ve baskı uygulanması ise toplumsal ahenk yerine toplumsal çatışma ortamının egemenliği demektir (Şaylan, 1994: 25).

Liberal demokrasi anlayışının temelinde liberal dünya görüşü yer almaktadır. Buradaki özgürlük anlayışı da girişimciye özgürlük fikrini benimsemiştir. 18. yüzyılda yükselen burjuvazinin, tüccarların herhangi bir devlet müdahalesine uğramadan serbestçe işini yapabilmesi amaçlanmış, devletin ya da otoritenin varlık amacı özel mülkiyeti korumak olarak belirlenmiştir. Günümüzde de temsili çoğulcu liberal demokrasi dünyada en yaygın olarak uygulanmakta olan demokrasi türüdür. Bu demokrasi türü parlamenter sistem,

başkanlık sistemi, yarı-başkanlık sistemi ve meclis hükümeti gibi bazı hükümet sistemleri ile uygulanmaktadır. Buna karşın çoğulcu demokrasinin egemen olduğu ülkelerde, bir uygulama birliğine rastlanmaz. Her ülkenin toplumsal, siyasal, ekonomik koşulları ve siyasal kültürleri farklılıklar içermektedir. Bunlar da, demokratik yaşamı yakından etkileyen olgulardır. Uygulamada bir birlik görülmesi de, çoğulcu demokrasinin beraberinde bazı ilkeler ve standartlar da geliştirmiştir (Bekcan, 2005: 16-32).

Bir demokraside, ulusal ve yerel düzeyde seçilmiş temsilciler vatandaşlarını dinlemek ve onların ihtiyaçlarına cevap vermek zorundadırlar. Seçimler yasalarda belirtilmiş olmalı ve yasalarda belirtildiği gibi düzenli aralıklara yapılmak zorundadır. Nitekim Lipset demokrasiyi; yöneticileri değiştirmek için anayasaya uygun düzenli olanaklar sağlayan bir siyasal sistem ve nüfusun geniş kesiminin, siyasal iktidar için yarışanlar arasında bir seçim yaparak önemli kararları etkilemesine izin veren bir sosyal mekanizma olarak (1986: 25) tanımlamaktadır. Ancak demokrasiyi, sadece yönetilenlerin yönetenlerini seçtiği veya belirlediği bir sistem olarak tanımlamak da yanıltıcıdır. Bir yönetimin demokrasi olarak kabul edilebilmesi için genel kabul gören bir takım ilkeleri vardır. Esat Çam bunları şöyle ifade etmektedir:

-Kişi-toplum ilişkilerinin belirlenmesi sürecine halkın (veya en azından belli bir yaşın üzerindeki halkın) tümüyle katılması;

-Azınlık haklarına saygılı bir çoğunluk yönetiminin sağlanması;

-Kişi ait hak ve özgürlüklerin korunması;

-Toplumun tüm üyelerine fırsat eşitliğinin sağlanması (1995: 388).

Bunların yanı sıra; adayların özgürce belirlendiği düzenli seçimlerin yapılması, evrensel insan haklarının tanınarak güvence altına alınması, karşıt görüşlere sahip siyasal parti kurma ve muhalefetin iktidar olabilme özgürlüğü ve olanağının olması, erkler ayrılığı ve yargının bağımsızlığı, düşünce ve ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü ilkeleri de eklenebilir.

5. Halk mı Seçmenin Çoğunluğunun Egemenliği mi?

Halkı yöneten liderlere güç halktan gelir. 19. yüzyıldan beri çeşitli biçimleri uygulanmakta olan temsili demokrasilerde kadınlar ve vergi vermeyen yoksul erkekler ancak 20. yüzyıldan itibaren siyasal haklardan yararlanmaya başlamışlardır. Eski Yunanda, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarına kadar demos denince sadece yetişkin erkek nüfusun küçük bir kısmı anlaşılıyordu. Oysa birçok yazar demos'un yoksul halkı tanımlamak için kullanıldığını yazmaktadır. Öyle ise bu çelişki nereden kaynaklanmaktadır? Bu sorudan hareketle halkın kendi kendini yönetmesinin mümkün olmadığını veya buradaki halk kelimesinin doğru kullanılmadığını, zira siyasal hakları kullanmanın bütün toplumlarda bir

takım şartlara bağlandığını söyleyenler de bulunmaktadır. Çünkü birçok ülkede vatandaş olmayanların siyasal haklardan faydalanamadıkları gerçeği düşünüldüğünde halk yerine vatandaş kavramının kullanılması gereği ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan vatandaş oldukları halde toplumun önemli bir kesimini oluşturan siyasal hakları kullanma yaşının altındaki çocuklar, bazı ülkelerde askerler ve hükümlülerin siyasal haklardan mahrum olması tüm vatandaşların yönetime katılıp katılmadıkları konusunda akıllara bazı soru işaretlerini getirmektedir. Peki, madem bütün vatandaşlar bu süreçlere katılamıyorsa o zaman neden bütün vatandaşlar bu sürece katılıyormuş gibi gösterilmeye çalışılmaktadır? Burada siyasetçilerin iktidarlarının meşruluğunu daha geniş halk kitlelerine dayanıyormuş gibi göstermeye çalışmasından dolayı bütün halk veya bütün vatandaşlar bu sürece katılmış gibi göstermeye çalıştıkları görülmektedir. Oysa bu sürece katılanlar seçmenlerden ibarettir. O halde neden halk veya vatandaş yerine seçmenler ifadesi kullanılmamaktadır?

Bu soruya cevap verebilmek için halk ve yönetim kavramlarından ne kastedildiği üzerinde durmakta yarar var. Halk ile sınırları belirli bir alanda yaşayan değişik kesimlerden gelen bir toplumun özgür ve eşit yurttaşlarının tümü anlatılmak istenmektedir. Geçmişte kendi kendini yönetme hakkına sahip yurttaşlar, toplumun sadece seçkin bir kesimini kapsarken, 20. yüzyıldan sonra yurttaşların o topluluk içindeki tüm yaşayanlarını kapsar hale gelmesi gerektiği üzerinde uzlaşma olmuştur. Böyle tanımlanmış bir halkın kendi kendini yönetmesi denildiğinde ise bu topluluğun yaşamlarını belli bir düzen içinde sürdürmesi için gerekli kuralların neler olacağını kararlaştırılması ve bu kararların uygulanmasının sağlanması anlaşılmaktadır. Böyle olunca da demokrasi denildiğinde eşit ve özgür bireylerin denetiminde kalan bir toplu karar verme ve uygulama sürecinden söz edilmiş olmaktadır (Tekeli, 2004: 195-225).

6. Siyasal Katılım ve Sivil Toplum

Bir demokrasinin en önemli özelliği vatandaşların özgürce kamusal hayata katılabilmeleridir. Vatandaşların siyasi liderlerin ve temsilcilerin yetkilerini nasıl kullandıklarını gözleyebilmeleri için kamunun bütün sorunları hakkında bilgilendirilmeleri ve kendi görüş ve çıkarlarını özgürce ifade edebilmeleri gerekmektedir. Seçimlerde oy kullanmak vatandaşların önemli yurttaşlık görevlerinden biridir. Ancak vatandaşın bütün adayları özgürce dinleyebilme ve özgürce dinleyebildiği adaylar arasından temsilcilerini seçebilme olanağının da olması gerekir. Yine aynı şekilde dileyen vatandaşların diledikleri partiye veya derneğe ve kuruluşa üye olabilmeleri, seçim kampanyalarına katılabilmeleri, propaganda yapabilmeleri bunlarla ilgili toplantı ve gösteriler düzenleyebilmeleri eşit olanaklar dahilinde mümkün olabilmelidir.

Siyasal katılımın en önemli yanlarından biri de vatandaşların sadece seçimlere katılması değil aynı zamanda sivil toplum olarak adlandırılan dernek, kurum ve kuruluşlara

serbestçe üye olabilmelidir. Bu insani örgütler son derece değişik inanç ve çıkarları ifade edebilir, meslek kuruluşları ve dernekleri, kadın ve öğrenci örgütleri ve insan hakları örgütleri gibi çeşitli kuruluşlar olabilirler.

Diğer yandan tarihsel ve geleneksel olarak siyasal baskılara maruz kalmış ve siyasi haklarını geç kullanmaya başlamış olan kadınların sivil ve siyasal hayata etkin olarak katılabilmeleri ve temsil edilmeleri de bir demokrasi için son derece önemlidir. Kadınların eşit ve özgürce sivil ve siyasal hayata katılarak ortak çıkarları etrafında örgütlenebilmeleri ve ortak hareket edebilmeleri de sivil toplum kuruluşlarının bilinçlendirilmesi ve eğitilmesinden geçer.

Özellikle nüfusunun büyük kısmı Müslüman olan birçok ülkede kadın hakları ve kadınların siyasal ve sivil hayatta temsiliyetleri ile ilgili batılı ülkelere göre daha fazla sorunlar olduğu gözlenmektedir. Özellikle Arap ülkelerinde bu tür sıkıntıların fazla olduğu dikkat çekmektedir. Batılı ülkelerin birçoğunda kadınların siyasal hayata daha etkin bir şekilde katılmalarına olanak vermek için siyasi partiler kadın kotaları uygularken bazı Arap ülkelerinde sivil ve siyasal hayata katılımı kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizlikleri muhafaza eden düzenlemeler bulunmaktadır (World Report, 2013). Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkelerin parlamentolarında hiçbir kadının temsil edilmemesi buna örnek gösterilebilir.

Bir demokraside sivil ve siyasal katılım tamamen gönüllü olmalıdır. Hiçbir grup veya insan kendi iradesine rağmen, katılım konusunda zorlanamaz. Ancak siyasi partiler demokrasinin hayati organları olduğundan vatandaşların siyasi partilere üye olması demokrasileri güçlendirir. Ancak hiç kimse zorla veya bazı çıkarları tehdit edilmek suretiyle bir siyasi partiye üyeliğe zorlanamaz veya üyeliği engellenemez. Katılım tamamen gönüllü, barışçıl ve yasalara uygun bir şekilde olmalı ve değişik görüşlere hoşgörülü olunmalıdır.

Demokrasilerde insanlar siyasi liderleri ve temsilcilerini eleştirmekte özgürdürler. Basın ve ifade özgürlüğü vardır. Medya organları ve vatandaşlar seçilmişlerin ülkeyi nasıl yönettiklerini diledikleri gibi gözlemek ve eleştirme özgürlüğüne sahiptirler. Her türlü siyasi görüşü ve devlet işlerini değişik açılardan yorumlayan değişik, alternatif kitle iletişim araçları mevcuttur. İnsanlar her türlü siyasi parti, dernek ve sivil toplum kuruluşunun yanı sıra diledikleri sendikalara da üye olmakta serbesttirler. Vatandaşlar ülkede diledikleri yere göç etmekte ve yaşamlarını organize etmekte özgürdürler. Diledikleri zaman diledikleri yerlerde toplanarak diledikleri konularda görüş ve düşüncelerini açıklayabilir ve hükümetin beğenmedikleri her türlü politika ve kararlarını eleştirebilir ve protesto edebilirler. Ancak herkes bu haklarını barışçı yollarla, özgür ve demokratik yasalar kapsamında ve başkalarının haklarına saygı çerçevesinde kullanabilir. Bu hakları şiddete başvurarak kullanmak demokrasi ile bağdaşmaz.

Demokrasilerde bütün vatandaşların temel hakları devletin ve hiç bir otoritenin geri

alamayacağı şekilde güvence altına alınmıştır. Bu haklar uluslararası hukuk tarafından teminat altına alınmıştır. Kışlalı; demokrasiyi, azınlıkta olanların haklarına saygı gösterildiği ve onlara bir gün çoğunluğa dönüşebilme yollarının açık tutulduğu özgürlükçü bir çoğunluk yönetimi biçiminde tanımlamaktadır (Kışlalı, 2003: 238). Buna karşın demokrasiyi çoğunluğun yönetimi olarak ileri sürenler de bulunmaktadır.

7. Erklar Ayrıllığı ve Demokrasi

Çoğunluğun despotizmi anlamına gelebilecek bu tanım günümüzdeki demokrasi tanımlarına pek uymamaktadır. Dolayısıyla her ne kadar parlamentolarda kararların pratikte çoğunluğun oyu ile alındığı yönetim şekli olarak bilinse de demokrasi çoğunluğun egemenliği değildir. Demokrasilerde yasalar, politikalar ve kararlar parlamentonun çoğunluğuna dayanır. Fakat bu çoğunluğun ve devletin dilediğini yapabilmesi anlamına gelmez. Zira çoğunluğun dilediğini yapması çoğunluğun diktatoryası anlamına gelir ki bu da demokrasi ile bağdaşmaz. Siyasal gücün yönetilenlerin rızasına dayanması hususunda çoğunluğun iradesinin dikkate alınması söz konusudur. Ancak çoğunluğun rızası temel hakların çiğnenmesiyle sonuçlanacak bir tahakküme dönüşmemelidir (Yayla, 1999: 45).

Bu tahakkümün engellenmesi için ise demokratik yönetimler; hukuk ve kurum kültürünü güvence altına alan erkler veya kuvvetler ayrıllığı ilkesini geliştirmiş ve kurumsallaştırmıştır. Kuvvetler ayrıllığı ilkesi yasama, yürütme ve yargı kurumlarının, devletin farklı organlarında bulundurularak iktidarın tek elde toplanmasını engellemek ve bu üç kurumun birbirlerini denetleyebilmesini sağlamak anlamına gelir. Soysal bunu, yasama, yürütme ve yargı olarak tanımlanan kuvvetlerin değişik yollardan göreve gelen ve aralarında “fren ve denge mekanizması” bulunan farklı organlara verilmesi (1990: 47) şeklinde tanımlamaktadır. Özbudun’a göre ise; kuvvetler ayrıllığı, devlet iktidarının hukuki anlamdaki işlevlerinin aralarında işbirliği olan farklı organlar tarafından yerine getirilmesi anlamına gelir (2008: 183). Başka bir tanıma göre de kuvvetler ayrıllığı devletin, yasama, yürütme ve yargı işlevinin birbirine karşı bağımsız organlar tarafından görülmesidir (Teziç, 2003: 393).

Devlet iktidarının üçe bölünmesi ve bunların ayrı organlara verilmesi gerektiği yolundaki yaklaşım, siyasal rejimlerin sınıflandırılmasında da temel alınmıştır. Buna göre yasama ve yürütme güçlerinin bir elde toplandığı rejimlere “güçler kuvvetler veya erkler birliği”, bu yetkilerin birbirinden bağımsız ayrı organlara verildiği sistemlere ise “kuvvetler ayrıllığı” sistemleri adı verilmektedir. John Locke iktidarın gücünü yasama, yürütme ve federatif olarak ayırır. Burada federatif güç, bütün topluluk, savaş, barış, birlik, ittifak ve devletin kendi dışındaki bütün kişiler ve topluluklarla her türlü işlemi yapma gücü olarak ifade edilir. İktidarın paylaşımı sayesinde demokratik yollarla iktidara gelen kişilerin kendi tiranlıklarını kurmaları engellenmeye çalışılmıştır.

Montesquieu, “eğer yasama organı yürütme işine burnunu sokmaya kalkarsa o zaman

yürütme organı yıkılır (Montesquieu, 2009: 370)” diyordu. Montesquieu yasama, yürütme ve yargı organlarının karşılıklı bir dengeye oturtulmadığı, “üç erkin bir durgunluk ya da hareketsizlik meydana getirmedığı” sistemlerde özgür bir yönetimin oluşturulabilmesini adeta imkânsız görmektedir. Ona göre: yasama erkiyle yürütme erki aynı kişiye ya da aynı memur görevliler topluluğuna verilirse, ortada özgürlük diye bir şey kalmaz (Kıran, 2013: 264, 275). Kuvvetler ayrılığı ilkesi ile karşılıklı denetimin önemi, özellikle II. Dünya Savaşı öncesi Adolf Hitler’in demokratik yollarla iktidara gelmesinden sonra daha da artmıştır.

8. Azınlık Hakları ve Hukuk Devleti

Yukarıdaki ilkelerde belirtildiği gibi demokrasilerde her türlü azınlıkların hakları evrensel insan hakları beyannamesi gibi çeşitli uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmıştır. Dolayısıyla çoğunluk yasa yaparken, politikalar belirleyip kararlar alırken her türlü azınlığın uluslararası sözleşmelerde belirlenmiş olan haklarına saygı göstermek zordur.

Demokrasi bireyler tarafından bireylerin istekleri ile değil yasalar tarafından değil yönetilen bir sistemdir. Bir demokrasilerde, vatandaşların haklarını koruyan, düzeni sağlayan ve hükümetin gücünü sınırlayan hukukun üstünlüğü mevcuttur. Tüm vatandaşlar kanun önünde eşittir. Hiç kimseye dil, din, ırk veya etnik grubundan, cinsiyetinden veya cinsel tercihten dolayı ayrımcılık uygulanamaz. Her türlü ayrımcılık yasalarla yasaklanmıştır. Hiç kimse, bağımsız mahkemeler tarafından adil bir şekilde yargılanmadan cezalandırılmaz, hapsedilemez veya sürgüne gönderilemez. Gözaltına alınan herkes suçunun ne olduğunu bilme hakkına sahiptir. Hakkındaki iddialara rağmen herkes suçlu olduğu kanıtlanıncaya kadar suçsuz sayılır. Herhangi bir suç ile itham edilen herkesin en hızlı şekilde bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından yargılanma hakkına sahiptir. Hiç kimse önceden yapılmış ve ilan edilmiş yasalar dışında vergilendirilemez ve hakkında dava açılmaz.

Vatandaşın egemenliğinin yasalara itaat ile kendiliğinden sınırlandırılmasını ve egemenliğin seçilmişlere aktarılmasını içeren demokrasi, aynı zamanda güçler ayrılığını, bireysel hakların güvence altına alınmasını ve özel yaşamın korunmasını sağlar. Bu bağlamda, demokrasi, fikirlerin ve çıkarların çeşitliliğini varsayar. Çeşitliliğe saygı, demokrasinin, çoğunluğun azınlıklar üzerindeki diktatörlüğüyle bir tutulamayacağını dile getirir. Dolayısıyla, demokrasi azınlıkların ve muhaliflerin var olma ve kendilerini anlatma hakkını kapsamlı ve aykırı fikirlerin anlatımına izin vermelidir (Morin, 2000: 197-198).

Demokrasilerde hiç kimse hukukun üstünde değildir. Kral veya devlet başkanı dahi olsa herkes yasalar önünde eşittir. Yasalar ve mahkemeler tarafsız, adil ve tutarlı bir şekilde hükümetin diğer kurumlarından bağımsız olarak çalışırlar. Sebebi her ne olursa olsun her türlü işkence, baskı, zalimane ve insanlık dışı muamele kesinlikle yasaktır. Hukukun

üstünlüğü hükümetin gücünün ve her şeyin üstündedir. Hiçbir hükümet ve yetkilisi bu sınırları ihlal edemez. Hiçbir devlet yetkilisi, başbakan ve bakan ve hiçbir siyasi parti temsilcisi bir hakime veya mahkeme heyetine nasıl davranacağı, nasıl karar vereceği konusunda talimat veremez veya istekte bulunamaz. Hiçbir devlet yetkilisi veya kamu görevlisi yetkilerini kendisini, aile üyelerini veya istediği kişileri zenginleştirmek için kullanamaz. Mahkemeler tarafından suçlu bulunan her kim olursa olsun cezalandırılır.

9. Neden Demokrasi?

Neden demokrasiyi desteklemeliyiz? Bu soruyu birçok demokrasi teorisyeni sormuş ve herkes kendine göre cevaplar vermiştir. Dahl bu soruyu şu cevapları verir (2001: 63-64):

1. Demokrasi zalim ve kötü otokratların yönetime geçmesini engellemeye yardımcı olur.
2. Demokrasi vatandaşlarına demokratik olmayan sistemlerin sağlamadığı ve sağlamayacağı pek çok temel hakkı sağlamayı garanti eder.
3. Demokrasi vatandaşlarına mümkün olan alternatiflerinden daha geniş bir kişisel özgürlük alanı sağlar.
4. Demokrasi insanların kendi temel çıkarlarını korumalarına yardımcı olur.
5. Sadece demokratik bir hükümet insanların kendi kaderini tayin etme özgürlüklerini yaşayabilmeleri, yani kendi seçtikleri kanunlar uyarınca yaşayabilmeleri için azami fırsatı tanıyabilir.
6. Sadece demokratik bir hükümet ahlaki sorumlulukların yerine getirilebilmesi için azami fırsatı tanıyabilir.
7. Demokrasi insanı, gelişimi mümkün olan herhangi bir alternatifinden daha çok destekler.
8. Sadece demokratik bir yönetim göreceli olarak daha çok politik eşitlik sağlar.
9. Modern temsili demokrasiler birbirleriyle savaşırlar.
10. Demokratik bir yönetime sahip olan ülkeler demokratik olmayanlardan daha zengindir.

Günümüz dünyasında, uygulanmasında sorunları olsa da, insanlığın şimdiye kadar geliştirebildiği en az kötü olan siyasal rejimin demokrasi olduğu konusunda geniş bir görüş birliği bulunuyor. 20. yüzyıla kadar dünyanın büyük bir çoğunluğu demokrasi ile yönetilmez iken 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yukarıda saydığımız tarihsel süreç içerisinde gelişen bu avantajlarından dolayı demokrasinin müşterileri çoğalmaya başlamıştır. Özellikle de Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sosyalist Blokun çökmesi ile birlikte demokrasi en popüler yönetim biçimi haline gelmiştir. Gerçek bir demokrasi olsun veya olmasın artık günümüzde dünyanın çok büyük bir çoğunluğu kendisini demokratik olarak

tanımlamaktadır.

Bir yandan demokrasinin doruk noktasını yaşadığını söyleyen Crouch, SSCB'nin dağılmasından sonra çok sayıda ulus devletlerin önceki dönemlere kıyasla daha fazla demokratik uygulamalara gittiklerini vurgulamaktadır. Crouch geçtiğimiz çeyrek yüzyılda İber yarımadası, Sovyet İmparatorluğu'nun büyük bir bölümü, Güney Afrika, Güney Kore ve Güney-Doğu Asya'nın diğer bölgeleri ve son olarak Latin Amerika'nın bazı ülkelerinin, iyi kötü en azından serbest ve adil seçimleri kabul ettiklerini hatırlatmaktadır (Crouch: 2004). Philippe Schmitter tarafından küresel demokrasiyle ilgili yürütülen bir araştırmanın verilerine göre, makul düzeyde serbest seçimlerin gerçekleştiği ülkelerin sayısı 1988 yılında 147 iken (Sovyet sisteminin çökmesinin arifesinde), 1995'te 164'e ve 1999'da 191'e ulaşmıştır (Schmitter ve Brouwer, 1999). Daha titiz bir tanımlamayla gerçek anlamda serbest seçimlere bakıldığında ise veriler daha karmaşıktır: 1988 ile 1995 arası 65'ten 43'e açık bir düşüş vardır fakat 1999'da 88 ülkeye doğru bir yükseliş görülmektedir (Crouch: 2004).

10. Demokrasiye Yönelik Eleştiriler

Ancak bu popülerite demokrasinin kusursuz bir yönetim biçimi olduğu anlamına gelmez. Günümüzde bu kadar popüler olan demokrasiye yönelik elbette eleştiriler de bulunmaktadır. Mesela öncelikle demokrasinin kapitalizmle ilişkisine yönelik ciddi eleştiriler bulunmaktadır. Özellikle liberal demokrasi devlette servetin, güç ve etki sağlaması nedeniyle bazılarının ayrıcalıkların yolunu açması, adalet ve kardeşlik gibi değerleri ihmal etmesinden hareketle eleştirilerle karşılaşmıştır (Lipson, 1986: 223). Demokraside seçme hakkının sınıfsal bağlılığından, siyasal görevlerin kalıtsallığından veya satın alınabilirliğinden çok az söz edilmesi ayrıca eleştirel demokrasi kuramının da dayanaklarından birini oluşturmuştur. Yine siyasal partiler sisteminde kartel oluşması, partilerin siyasal-ideolojik profiline düzleştirilmesi ve onların siyasetinin seçmen oyları pazarına, özellikle bu maksat için şişirilmiş güncel tartışma konularına ağırlık vermesi ve azınlıkta olanlara pek fırsat tanımayan parti içi yapı gibi demokratik irade oluşumu sürecinde daha önce olduğu gibi disiplin ve sınırlama mekanizmaları etkili olur (Schmidt, 2002: 187). Dolayısıyla demokrasiye yönelik eleştirilerin kuramsallaştığı eleştirel demokrasi kuramı da sadece siyasal olanın girdi yanını ilgi alanına almamaktadır, bunun yanı sıra ödev, sorumluluk veya çıktı boyutunu da ilgi alanına almaktadır. Onun değerlendirmesine göre demokrasi, yalnız erişkin nüfusun katılım imkanları ve çıkarların devşirimle ve kümelenmesi niteliğiyle değil, bunun yanı sıra açıkça meşru olmayan egemenliğin etkin biçimde frenlenmesiyle, sosyal ve müdahaleci devletle ilgili değerleri yüksek seviyede sağlamanın hazırlanmasıyla ölçülür (Offe, 1986: 218-232; Schmidt, 2002: 188)

Bu arada Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü ve IMF gibi kurumların ABD ve Avrupa ülkelerinin etkisinde kalmaları ve bu kurumların bu ülkelerin çıkarları için çalışan

örgütler oldukları düşüncesini yayarken kendilerini demokrasi ve insan haklarının hamisi gibi gören bu ülkelerin pozisyonu demokrasiye olan güveni zedelemektedir. Yine bu ülkelerin Afganistan ve Irak gibi ülkelere yönelik politika ve müdahaleleri aynı şekilde bu şüpheleri daha da büyütme ve bu ülkelerde uygulanmakta olan siyasal sistemlere alternatif sistem arayışlarını tetiklemektedir.

Diğer yandan siyasetçilerin eylem kapasitelerinde bir düşme olduğu ve siyasetçilerin gittikçe prestij kaybettikleri gözlenmektedir. Bu durum siyaset ve siyasetçilerle birlikte demokrasinin meşruiyetinin de gittikçe sorgulanır hale gelmesine neden olmaktadır. Putnam (1993), Pharr ve Dalton'un (2000) da işaret ettiği gibi, kitlelerin siyasetten ve siyasetçilerden giderek artan bir ivmeyle tatmin olamamasının, demokrasinin sağlığıyla ilgili bir kanıt olduğu ileri sürülebilir: siyaset anlamında yeterli olgunluğa ulaşmış ve talepkar olan kitleler, kendilerine göre daha riayetkar olan önceki nesillere kıyasla, liderlerinden daha fazla beklenti içindedirler.

Demokrasinin başarılı olabilmesi, sıradan kitlelere, tartışmalar ve bağımsız örgütlenmeler sayesinde siyasete aktif olarak katılım noktasında gerekli fırsatın verilmesi ve kitlelerin, bu fırsatı, kamusal yaşamın gündemini belirleyebilme noktasında kullanabilmeleri ile mümkündür. Bu iddiaya göre, geniş kitleler, pasif bir şekilde kamuoyu yoklamalarına katılmak yerine, etkili bir şekilde önemli siyasi tartışmalara katılmalı ve gündemi belirlemeli, siyasi olaylar ve konularla ilgili bilgi sahibi olarak sürece dahil olmalıdır. Bu iddia, diğer tüm imkansız idealler gibi hiçbir zaman tam anlamıyla başarılabilecek olmasa da, olması gerekeni belirterek, ideal modeli ortaya koymaktadır. İdeal model, uygulanabilirliğine inanılması ve eylemlerimizi ideal olana göre uyarlayarak kendimizi geliştirmeye çalışmamız açısından ele alındığında her zaman için değerlidir. İdeal olanın çitasını düşünerek kolayca başarılabileceğini iddia eden yaygın bir yaklaşıma karşın demokrasiye bu yönde bir yaklaşım, daha elzemdir. Kendi kendini tatmin etme ve endişeleri ortadan kaldırma gibi bir gönül rahatlığı getiren yaygın yaklaşımın tercih edilmesi, demokrasinin zayıflamasına neden olan yolları ortaya çıkartmaktadır. Bu aslında normatif bir kavram olmayan demokrasinin, tarihsel şartlara bağlı bir model olan liberal demokrasi olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. Bu model, seçimlere katılımın, kitlesel katılımın ana yöntemi olduğu; lobcilik faaliyetlerine geniş özgürlüklerin tanındığı ve kapitalist ekonomiye zarar verecek herhangi bir eylemden kaçınılan bir yönetim şeklinin hakim olduğu bir sistemdir. Bu sistem, geniş halk kitlelerinin ilgisine ve iş sektörü dışındaki diğer örgütlenmelerin oynadıkları rollere çok az dikkat eden bir modeldir. Liberal demokrasinin hırslı olmayan demokratik beklentilerinden tatmin olmanın verdiği gönül rahatlığı, Crouch'un, post demokrasi olarak adlandırdığı olguyu ortaya çıkartmaktadır. Bu modele göre, seçimler hala geçerliliğini korumakta ve hükümetleri değiştirebilmek özelliğine sahip olmakla birlikte kitlelerin seçimlerle ilgili düşünceleri sıkı bir şekilde kontrol altında tutularak, ikna yöntemleri konusunda uzman kişilerden oluşan rakip gruplar tarafından yön-

lendirilmekte ve bu gruplar tarafından belirlenen az sayıda konuya dikkat çekilmektedir. Vatandaşlar pasif, hareketsiz hatta kayıtsız bir rol oynamakta, sadece önlerine gelenlere tepki vermektedirler. Açık seçik ortada olan bu seçim oyununun arkasında ise, siyaset, özelde, seçilmiş hükümetler ve büyük oranda iş dünyasının çıkarlarını temsil eden seçkinler arasındaki etkileşim ile şekillenmektedir. Bu durumun post demokrasi için yeterli kanıtı sahip olduğunu ileri süren Crouch, buradan hareketle gittikçe artan bir ivmeyle post demokrasi kutbuna doğru ilerlemekte olduğumuzu savunmaktadır (Crouch, 2004).

11. Sonuç

Uzun yıllar ezilen kesimlerin mücadeleleri ile birlikte önemli gelişmeler ortaya çıkaran demokrasi, popülerliğinin doruk noktasına ulaştığı günümüzde aynı zamanda ciddi eleştirilere de maruz kalmaktadır. Özellikle güçlülerin değerleri çarpıtarak kendi lehine kullanması ve kavramların içini boşaltması, demokrasiye yönelik eleştiri ve şüpheleri geliştirmektedir. Ancak buna rağmen hala demokrasiden daha iyi bir sistemle tanışmamış olmamız ve demokrasinin kendisinin eleştirisini de kendisinde barındırması ve bu konuda tutucu olmaması varlığına ve prestijine güç katmaktadır. Bu durum, demokrasinin bu sorunlarla baş edecek potansiyeli içinde barındırdığını da göstermektedir. Buna karşın demokrasinin işleyebilmesi ve temel prensiplerinin uygulanabilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve yeni kurumların oluşması da gerekmektedir.

Demokrasinin işleyebilmesi için vatandaşların sadece siyasal haklarını kullanması yetmez. Vatandaşların aynı zamanda demokrasinin kural ve prensiplerine uyması ve bu kural ve prensiplerin işleyip işlemediğini kontrol etmesi de gerekmektedir. İnsanların yasalara saygı göstermesi ve her türlü şiddeti reddetmesi de demokrasinin gereğidir. İnsanların hükümetin kararlarını sorgulaması ve hükümetin keyfi uygulamalarını reddetmesi demokrasinin gereğidir. Ancak herkesin hükümetin otoritesine saygı göstermesi de gerekir. Her grup kendi kültürünü yaşayabilme hakkına sahip iken kendisinin devletin bir parçası olduğunu da unutmaması gerekmektedir. Kendi görüşlerimizi ifade etme özgürlüğüne sahip olduğumuzda başkalarının da görüşlerine saygı gösterme zorunluluğu demokrasinin kendi içerisinde tutarlılığını göstermektedir.

Buna karşın demokrasi herkesin dilediği her şeyi elde edebildiği sistem anlamına da gelmemektedir. Demokrasi ancak uyum içerisinde herkesin dilediği her şeyi toplumun diğer kesimlerinin çıkarlarıyla örtüştüğü ve kimsenin haklarını ihlal etmediği sürece elde edebileceği sistemdir. Demokrasilerde farklı ilgi alanları ve görüşleri olan gruplar birbirleriyle oturup müzakere etmeye istekli olmak durumundadır. Demokrasi tıpkı bireyler gibi her grubun da (bu grup çoğunluk dahi olsa) dilediği her şeyi elde etmesi anlamına gelmez. Farklı grupların farklı kombinasyonları kazanabilir. Buna karşın demokrasilerde zamanla herkes bir şeyler kazanır. Eğer toplumun bazı grupları sürekli dışlanır ve talepleri dikkate alınmazsa, sürekli dışlanan ve kendilerini ifade etmelerine imkan ve-

rilmeyen ve demokrasiden hayal kırıklığına uğrayan bu gruplar, zamanla demokrasiye karşı öfkelenen ve onunla mücadele eden hale de gelebilir. Demokrasi barışçıl bir şekilde kendisine katılmak isteyen herkes ve her gruba açık olmalı, bütün farklılıklarıyla bütün grupların kendilerini ifade etmelerine taleplerini ve çıkarlarını dillendirmelerine olanak sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Aktan, C. C. (1999), “Demokrasi, Liberalizm ve Sınırlı Devlet”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl 5, Sayı 25.
- Aktaş, M. (2014), *The Arab Uprisings and Democracy*. <http://istanbulnetwork.org/the-arab-uprisings-and-democracy/>.
- Bekcan, U. (2005), *Demokrasi Kuramları Açısından Türk Demokrasisine İlişkin Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Denizli.
- Bayhan, V. (2002), “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Neopotizm”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, No: 1, 1-13.
- Crouch, C. (2004), *Post Democracy*, Londra: Polity Press, Çev. Emre Yıldırım, online versiyonu, emreyildirim.me/dosyalar/postdemokrasi.pdf.
- Çam, E. (1995), *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Der Yayınları.
- Dahl, R. A. (2001), *Demokrasi Üstüne*, Çev. Betül Kadioğlu, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Gözler K. (2013), *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa: Ekin Kitabevi, 20. Baskı.
- Heywood, A. (1992), *Political Ideologies*, New York: St. Martin's Press.
- Kıran, A. (2013), *Başkanlık Sistemi Erkler Ayrılığı ve Türkiye*, (içinde) Başkanlık Sistemi (Eds.) Murat Aktaş ve Bayram Coşkun, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık 1. Baskı.
- Kışlalı, A. T. (2003), *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Montesquieu (2009) “*Yasaların Ruhu'ndan Seçmeler*,” Çev: Fehmi Baldaş, Derleyen: Mete Tunçay, Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı.
- Lipset, S.M. (1986), *Siyasal İnsan*, Çev. Mete Tunçay, Ankara: Teori Yayınları.
- Lipson, L. (1986), *Politika Biliminin Temel Sorunları*, Çev. Tuncer Karamustafaoglu, Ankara: Birlik Yayınları.
- Morin, E. (2000), *Demokratik Belirsizlikten Siyasal Ahlak Felsefesine*, (içinde) Bir Uygarlık Siyaseti. Edgar Morin ve Sami Nair, Çev. S. Köm, İstanbul: Om Yayınları.
- Offe, C. (1986), “*Demokratie und 'höhere Amoralität'*”, (içinde) *Der Traum der Vernunft*.

- Vom Eleod der Aufklarung, Eine Veranstaltung der Akademie der Künsie, Berlin, Darmstnd/Neuwied, 218-232.
- Özbudun, E. (2008), *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Pharr, S.J., Putnam, R.D. and Dalton, R.J. (2000), *Disaffected Democracies: What's Troubling the Trilateral Countries?*, Princeton: NJ: Princeton University Press.
- Putnam, R.D., Leonardi, R. and Nanetti, R. (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton: NJ: Princeton University Press.
- Sarıbay, A. Y. (2001), *Türkiye'de Demokrasi ve Politik Partiler*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sartori, G. (1996), *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev. Tuncer Karamustafaoglu, Mehmet Turhan, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Saylan, G. (1994), *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Schmidt, M. G. (2002), *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, Çev. M. Emin Köktaş, Ankara: Vadi Yayınları.
- Schmitter, P.C., Brouwer, I. (1999), *Conceptualizing, Researching and Evaluating Democracy Promotion and Protection*, Working Paper SPS 1999/9, Florance: European Universtiy Institute.
- Soysal, M. (1990), *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Spinoza, Baruch (2007), *Tractatus Politicus*, Çev. Murat Erşen, Dost Yayınları, I: 6.
- Sunat, H. (2014), "Etika'dan 'Demokrasiye'/'Teolojik-Politik Edimselliğe' Yol Alırken/II", *Birikim Dergisi*, (297), 79-91.
- Tekeli, İ. (2004), "Tek ve Kademeli Demokrasi Kurumlarının Ontolojik Kabulleri Üzerine", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (28), 195-225.
- Teziç, E. (2003), *Anayasa Hukuku*, İstanbul: Beta 8. Basım.
- Touraine, A. (1992), *Modernliğin Eleştirisi*, Çev. H.Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Türköne, M. (2010), *Siyaset*, İstanbul: Lotus Yayınevi.
- World Report (2013), "Challenges for Rights After Arab Spring", How to Build Rights-Respecting Democracies After the Dictator Falls February 1, 2013 <http://www.hrw.org/news/2013/01/31/world-report-2013-challenges-rights-after-arab-spring>.
- Yayla, A. (1999), *Liberalizm*, Ankara: Liberte Yayınları.